

Materiały

PRAWA OŚWIATOWE MNIJSZOŚCI SŁOWEŃSKIEJ I CHORWACKIEJ W REPUBLICIE AUSTRII

Aktualnie żywo dyskutuje się na temat systemu kształcenia w poszczególnych państwach. Osoby reprezentujące władze państwowe, działacze samorządowi, a także przedstawiciele organizacji społecznych podejmują kolejne kroki w celu ulepszenia systemu współczesnej oświaty. Oświata jest bowiem jedną z tych dziedzin, w których nieprzemysłane decyzje mogą przynieść długofalowe, poważne skutki społeczne. Dobre, odpowiedzialne wykształcenie młodych pokoleń jest inwestycją w przyszłość.

Niezmiernie istotnym faktem jest to, że oświata pełni rolę pewnego rodzaju pomostu między tym co współczesne, a tym co wywodzi się z historycznych dziejów, doświadczeń i tradycji. Poznanie własnej przeszłości jest bardzo ważne w zrozumieniu teraźniejszości i przyszłości. Młodzi ludzie powinni mieć prawo oraz realne możliwości do kształcenia w duchu tradycji, a jednocześnie zgodnie z wymogami współczesnego świata. Odnosi się to do wszystkich, bez względu na pochodzenie, stan majątkowy, czy chociażby miejsce zamieszkania. W związku z powyższym to właśnie do państw należy dbałość o zapewnienie odpowiednich warunków kształcenia, również w stosunku do zamieszkujących na ich terenie mniejszości narodowych.

W Austrii występuje duża odmienność w dziedzinie praw oświatowych mniejszości narodowych. W państwie tym brak jest jednej ustawy odnoszącej się do nauczania mniejszościowego. Nie ma więc aktu prawnego, który w sposób kompleksowy regulowałby sytuację poszczególnych grup zamieszkujących w państwie. Nie jest to zresztą przypadek odosobniony. W Austrii bowiem także w wielu innych dziedzinach wprowadza się akty prawne, które odnoszą się do konkretnej mniejszości. Jest to częściowo zrozumiałe, gdyż poszczególne grupy znacznie różnią się chociażby pod względem liczebności, aktywności społecznej, politycznej, czy rozmieszczenia. Organizacje je reprezentujące mają niejednokrotnie odmienne oczekiwania, czy żądania. Trudno więc stworzyć taki akt prawny, który uwzględniłby owe różnice. Niemniej jednak jego brak w wielu sytuacjach przyczynia się do jeszcze większego pogłębiania tych odmienności.

W celu zrozumienia kwestii odnoszącej się do praw oświatowych, a w związku z tym także poziomu nauczania mniejszości narodowych w Austrii warto przyjrzeć się systemowi edukacji obowiązującemu w tym państwie. W zasadniczy sposób różni się on bowiem od systemu występującego w Polsce.

Podstawową zasadą omawianego systemu jest obowiązek szkolny, który w Austrii trwa dziewięć lat. Rozpoczyna się on pierwszego września w roku, w którym

dziecko kończy sześć lat. Trwa natomiast do ukończenia przez niego piętnastego roku życia. System kształcenia jest trójstopniowy. Pierwszym etapem są tzw. szkoły ludowe (*Volksschule*). Nauka w nich trwa cztery lata i obejmuje poziom podstawowy, przygotowujący dziecko do kolejnych lat edukacji¹.

Drugi etap nauczania jest już bardziej skomplikowany. Większość dzieci, bo około 70%, kontynuuje naukę w ramach tzw. niższych szkół średnich ogólnokształcących (*Hauptschule*). Nauka w nich trwa cztery lata, a warunkiem przyjęcia jest świadectwo ukończenia szkoły ludowej, na którym brak jest ocen niedostatecznych². Szkoły te w dużej mierze mają za zadanie kształcić w kierunku odpowiedniego zawodu. Dużą część zajęć stanowią bowiem właśnie przedmioty zawodowe³.

W ramach drugiego etapu funkcjonują także tzw. szkoły średnie akademickie (*Hochschule*). Nauka w nich trwa osiem lat, a dostać się do nich mogą jedynie te dzieci, które na świadectwie ukończenia szkoły ludowej osiągnęły oceny bardzo dobre z trzech przedmiotów – języka niemieckiego, obcego oraz matematyki. Do takich szkół trafia zwykle około 30 % wszystkich uczniów. Droga do edukacji w szkołach średnich akademickich nie jest jednak całkowicie zamknięta dla dzieci ze szkół pierwszego rodzaju. Uczniowie bowiem, którzy osiągają dobre wyniki mogą zostać przeniesieni do szkół ośmioletnich. Ci jednak, którzy ukończą niższe szkoły średnie podejmują dalszą edukację w różnych placówkach kształcenia zawodowego. Może się ona zakończyć na rocznej szkole politechnicznej (wymóg obowiązkowego dziewięcioletniego nauczania zostaje wypełniony) lub też może być kontynuowana w średnich szkołach zawodowych⁴.

Nauka w szkołach średnich akademickich kończy się egzaminem maturalnym (*Reifeprüfung*). Jest to egzamin państwowy. Jego wyniki decydują o przyjęciu na studia wyższe, które stanowią trzeci i ostatni etap nauczania (tylko w niektórych szkołach wyższych wymagane jest zdawanie dodatkowych egzaminów, np. w szkołach sportowych czy artystycznych, co wynika ze specyfiki takich uczelni)⁵.

Cechą charakterystyczną Austrii jest ogromne zróżnicowanie położenia prawnego zamieszkujących w niej mniejszości. Dwie z nich – mniejszość słoweńska i chorwacka – posiadają najkorzystniejszą sytuację. Jest ona regulowana głównie przez Ustawę o grupach etnicznych z dnia 7 lipca 1976 r.⁶ oraz liczne rozporządzenia wydawane na szczeblu poszczególnych krajów związkowych⁷. Przepisy te przewidują między innymi prawo do używania własnego języka w stosunkach urzędowych, stosowania podwójnego nazewnictwa, udziału w życiu publicznym, zakładania własnych organizacji i korzystania z pomocy środków państwowych i krajowych. Wspomniana ustawa przewiduje także Etniczne (Narodowościowe) Rady Doradcze (*Volksgruppenbeiräte*). Ich funkcjonowanie ma zapewnić po-

¹ T. Domej, *Szkola a grupy narodowościowe w Austrii*, w: *Oświata etniczna w Europie Środkowej*, pod red. Z. Jasińskiego i T. Lewowickiego, Opole 2001, s. 80-81, http://www.ue.neska.pl/edu_sysaustria.html (z dnia 6 stycznia 2006).

² System oceniania w Austrii jest odwrotny do tego, z jakim mamy do czynienia w polskiej oświacie. Oznacza to więc, że ocena niedostateczna to 5, bardzo dobrą jest natomiast 1.

³ T. Domej, *Szkola...*, s. 80-81, http://www.ue.neska.pl/edu_sysaustria.html (z dnia 6 stycznia 2006).

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

⁶ *Volksgruppengesetz*, Bundesgesetzblatt (dalej: BGBl.) Nr. 396/1976.

⁷ Austria składa się z 9 krajów związkowych: Burgenland, Dolna Austria, Górna Austria, Karyntia, Salzburg, Styria, Tyrol, Vorarlberg, Wiedeń.

szczególnym grupom etnicznym reprezentację własnych interesów kulturalnych, społecznych i gospodarczych. Rady te są organami opiniodawczo-doradczymi dla rządu austriackiego (a także rządów krajowych)⁸.

Pierwsza fala imigracji Słoweńców na dzisiejszy obszar południowej Austrii miała miejsce w ostatnim trzydziestolecu VI w. Warto odnotować fakt, że od VII stulecia funkcjonowało na terenie Karyntii samodzielne państwo słoweńskie (po słoweńsku Koroska), które w IX w. podporządkowane zostało Karolingom. Do 1414 r. książęta Karyntii składali przysięgę właśnie w języku słoweńskim. Praktycznie do połowy XIX w. stosunki tej grupy z państwem austriackim układały się poprawnie. Dopiero wzrost nacjonalizmu we wspomnianym okresie stał się podstawą do sporów na tle etnicznym⁹.

Obecnie mniejszość słoweńska dalej zamieszkuje głównie tereny Karyntii oraz mniej licznie tereny Styrii. Klagenfurt i Villach to dwa miasta karyntkie uznawane powszechnie za tradycyjne obszary dwujęzyczne. Reprezentanci tej grupy zamieszkuje jednak wiele innych gmin tego regionu Austrii. Dane pochodzące ze spisu powszechnego z 2001 r. wskazują, że w landzie tym żyje 12 554 obywateli należących do grupy słoweńskiej. Stanowi to 2,4% wszystkich mieszkańców Karyntii¹⁰.

Grupa słoweńska obecna jest także w Styrii. Stanowi ona jednak zaledwie 0,2% wszystkich mieszkańców tego kraju związkowego. Podczas spisu powszechnego 2 192 osób wskazało jako używany w życiu codziennym język słoweński¹¹.

Drugą z mniejszości, cieszącą się w Austrii dużą swobodą, jest mniejszość chorwacka. Grupa ta zaczęła się kształtować dopiero w XVI w., kiedy to miała miejsca pierwsza większa fala napływu tej ludności na tereny ówczesnego państwa austriackiego. Warto jednak wspomnieć, że już w wieku następnym Chorwaci stanowili od 25 do 28% wszystkich mieszkańców Austrii (120 tys.)¹².

Teremem tradycyjnego osiedlania się Chorwatów jest Burgenland. Chorwaci jeszcze w okresie podległości Królestwu Węgierskiemu utworzyli na jego terenie liczne skupiska (po węgiersku *Felsőőrvidék*, *Őrvidék* lub *Lajtabánság*, a po chorwacku *Gradišće*). Ze względu na liczną ludność niemiecką przewidziano na podstawie traktatów z Saint Germain i Trianon włączenie Burgenlandu do Austrii. Włączenie do jej granic nastąpiło formalnie na podstawie austriackiej ustawy konstytucyjnej z 25 stycznia 1921 r. Wobec protestów węgierskich o przynależności części Burgenlandu (8 miejscowości) rozstrzygnął plebiscyt przeprowadzony w dniach 14 i 16 grudnia 1921 r., który wypadł na korzyść Węgier¹³.

Obecnie Chorwaci zamieszkuje 6 z 7 okręgów tego austriackiego kraju związkowego. W niektórych gminach (głównie w okręgu Oberpullendorf) stanowią często większość mieszkańców. W sumie w Burgenlandzie mieszka 17 241 członków tej mniejszości (6,5% całej społeczności tego kraju związkowego)¹⁴.

⁸ *Volksgruppengesetz*, BGBl. Nr. 396/1976.

⁹ *I am from Austria – Volksgruppen In Österreich, Österreichische Volksgruppenhandbücher*, B. 11, Wien 2001, s. 10, *Bericht gemäß Art. 15 Abs.1 der Europäischen Charta der Regional oder Minderheitensprachen*, Wien 2002, s. 7.

¹⁰ *Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Kärnten*, Wien 2003, s. 16.

¹¹ *Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Steiermark*, Wien 2003, s. 18.

¹² *I am from*, s. 10.

¹³ S. Geosits, *Die burgenländischen Kroaten. Im Wandel der Zeiten*, Wien 1986, s. 178-184.

¹⁴ *Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Burgenland*, Wien 2002, s. 17.

Wyżej wspomniane mniejszości posiadają w Austrii stosunkowo duży zakres praw oświatowych. Istniejące prawo umożliwia dwujęzyczne nauczanie w szkołach państwowych, zakładanie prywatnych placówek, w tym przedszkoli, a także korzystanie z pomocy ze środków publicznych. Te ostatnie przeznaczane są na rozwój badań nad językiem, opracowywanie i wydawanie podręczników szkolnych, czy chociażby szkolenia kadry nauczycielskiej. Aktywna pomoc państwa oraz odpowiednie prawo przyczyniają się do tego, że przedstawiciele mniejszości słoweńskiej oraz chorwackiej mają zdecydowanie większe możliwości uczenia się we własnym języku.

Prawo do kształcenia się jest uznawane za jedno z praw człowieka. Zagwarantowanie dostępu do nauki, bez dyskryminacji chociażby ze względów narodowościowych, wynika między innymi z międzynarodowych zobowiązań Austrii oraz prawa wewnętrznego. Ogólne sformułowania odnoszące się do nauczania mniejszościowego zawiera Traktat z Saint Germain z 1919 r. Kwestia ta przedstawiona została w artykule 68, w którym stwierdza się, że „w miastach o obwodach z proporcjonalnie dużą liczbą obywateli austriackich mówiących innym językiem niż niemiecki rząd austriacki stworzy i zagwarantuje takie ułatwienia, żeby w szkołach ludowych można było nauczać dzieci tych obywateli w ich języku ojczystym. Postanowienie powyższe nie zabrania rządowi austriackiemu ustanowienia nauki języka niemieckiego w tych szkołach przedmiotem obowiązkowym”¹⁵.

Powyższy przepis, choć tworzy podstawy do nauki w języku ojczystym mniejszości, zawiera bardzo ogólne stwierdzenia. Nie precyzuje jakim mniejszościom to prawo przysługuje, a także co rozumiane jest przez pojęcie „proporcjonalnie dużej liczby”. Bardziej konkretne sformułowania zawarte zostały w Traktacie Państwowym z 1955 r. (*Staatsvertrag*)¹⁶, a dokładnie w artykule 7.2. Brzmi on następująco: „obywatele austriaccy należący do mniejszości słoweńskiej i chorwackiej w Karyntii, Burgenlandzie i Styrii mają prawo do nauczania podstawowego w języku słoweńskim i chorwackim oraz do proporcjonalnej liczby szkół średnich; w związku z tym plany nauczania będą odpowiednio zmodyfikowane oraz utworzona zostanie jednostka władz szkolnych dla tego typu szkół”¹⁷.

Powyższy artykuł stał się podstawą dla dalszych regulacji w tej dziedzinie, a w konsekwencji do rozwoju nauczania w językach poszczególnych mniejszości. Grupą, która z pewnością skorzystała na nowych przepisach jest właśnie mniejszość słoweńska.

Podstawowym dokumentem w Karyntii jest Ustawa o nauczaniu mniejszościowym z 1959 r.¹⁸ Warto zwrócić uwagę, że obszerny artykuł I tej ustawy posiada rangę konstytucyjną. Artykuł ten zawiera między innymi zobowiązania państwa i władz krajowych Karyntii do zapewnienia pełnego dostępu do nauki dla członków mniejszości słoweńskiej, realnych możliwości nauczania w języku mniejszości, czy chociażby kształcenia nauczycieli w tym zakresie. Zawiera także przepis, że możliwość nauczania języka słoweńskiego, zarówno w formie przedmiotu obowiązkowego, jak i fakultatywnego, przysługuje każdemu uczniowi, o ile taka jest wola jego prawnych opiekunów¹⁹.

¹⁵ T. Domej, *Szkola...*, s. 77.

¹⁶ Traktat ten dotyczył odbudowy niezależnego i demokratycznego państwa austriackiego i zakończenia okresu okupacji. Został zawarty między ministrami spraw zagranicznych Austrii, Francji, Wielkiej Brytanii, USA oraz ZSRR.

¹⁷ *Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich*, BGBl. Nr. 152/1955.

¹⁸ *Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten*, BGBl. Nr. 101/1959.

¹⁹ Tamże.

W przypadku nauczania w języku słoweńskim, bądź też nauki tego języka obowiązuje zasada zgłoszenia. Wymóg zameldowania oznacza, że taką edukację może podjąć jedynie to dziecko, którego prawni opiekunowie zgłosili w jego imieniu chęć przystąpienia do takiej nauki. Warto jednak zauważyć, że prawo to przysługuje także dzieciom nie będącym członkami mniejszości. Przynależność do grupy słoweńskiej nie jest tutaj żadnym ograniczeniem. Zgłoszenie musi być jednak złożone w momencie przyjęcia do szkoły. Rodzice mogą to także uczynić na początku każdego roku szkolnego. Takie zgłoszenie pozostaje ważne przez wszystkie lata nauki w danej placówce. Wyjątkiem jest jedynie rezygnacja z takiego nauczania. Ta może być jednak złożona jedynie pod koniec każdej klasy²⁰.

Wprowadzenie powyższej zasady znacznie ograniczyło praktykę z wcześniejszych lat. Przed ustanowieniem Ustawy, a mianowicie od 1945 r., istniał bowiem w Karyntii system obowiązkowego dwujęzycznego nauczania. W praktyce więc na wszystkich dwujęzycznych obszarach uczniowie nauczani byli w języku niemieckim oraz języku mniejszości. Zastosowanie konieczności zgłoszenia spowodowało znaczne obniżenie liczby uczniów pobierających naukę w języku słoweńskim. Według niektórych statystyk spadek ten wyniósł nawet 80%²¹.

W celu utworzenia dwujęzycznych klas ustawa wymaga co najmniej siedmiu zgłoszeń. Jest jednak zastrzeżenie, że liczba uczniów w takiej klasie nie może być większa niż 20²². Wymagania te są zdecydowania większe w przypadku tradycyjnego nauczania języka niemieckiego i wynoszą odpowiednio 10 i 30²³. Różnice te są oczywiście zrozumiałe. Nauczanie w języku słoweńskim wymaga dodatkowych umiejętności, zarówno od nauczycieli, jak i uczniów. Mniejsze grupy umożliwiają więc lepsze postępy oraz współpracę.

Jeżeli chodzi o zakres nauczania w języku słoweńskim to ustawa z 1959 r. reguluje to w sposób bardzo dokładny w paragrafie 16. W dwujęzycznych szkołach ludowych (względnie w dwujęzycznych klasach lub wydziałach) na poziomie od klasy zero do klasy trzeciej lekcje w obu językach powinny być udzielane w podobnym wymiarze. W klasie czwartej natomiast nauczyciele powinni prowadzić naukę w języku niemieckim. Słoweński jest natomiast przedmiotem obowiązkowym, ale tylko w wymiarze 4 godzin tygodniowo²⁴.

Ten ostatni przepis stał się przedmiotem ostrej krytyki, zwłaszcza ze strony rodziców. Ci bowiem wskazywali, że postanowienia ustawy ograniczają prawa ich dzieci do nauki języka słoweńskiego we wszystkich klasach na poziomie podstawowym, co gwarantuje im artykuł 7.2 traktatu z 1955 r. Sprawę zaogniła sytuacja, jaka miała miejsce w roku szkolnym 1993/1994 w szkole w Sittersdorf, kiedy to odmówiono uczniom klasy czwartej nauki w języku słoweńskim. Władze szkolne uzasadniały swoją decyzję właśnie paragrafem 16.1 wspomnianej ustawy. Z postanowieniem jednak nie chcieli zgodzić się rodzice, którzy złożyli 9 listopada 1993 r. odwołanie do Rady Szkolnej okręgu Völkermarkt. Ostateczny wyrok Rady, wydany 14 grudnia, nie był jednak zgodny z ich oczekiwaniami. Sprawa została więc przekazana Ministrowi Oświaty i Kultury. Ten jednak także odrzucił

²⁰ Tamże.

²¹ G. Janusz, *Status prawny mniejszości narodowych w Austrii*, w: *Z zagadnień współpracy polsko-austriackiej*, pod red. Z. Tomkowskiego, Lublin 2000, s. 219.

²² Tamże.

²³ *Bundesgesetz vom 25. Juli 1962 über die Schulorganisation (Schulorganisationgesetz)*, BGBl. Nr. 242/1962.

²⁴ BGBl. Nr. 101/1959.

odwołanie rodziców. W swojej decyzji z 29 listopada 1994 r. powołał się na artykuły 7, 13 oraz 16 Ustawy z 1959 r. Ostatecznie sprawą zajął się Federalny Trybunał Konstytucyjny. W swoim orzeczeniu z 9 marca 2000 r. stwierdził, że przepis 16.1 (ograniczający nauczanie w języku słoweńskim do trzech pierwszych klas szkół ludowych) jest niezgodny z porządkiem konstytucyjnym. Trybunał powołał się bezpośrednio na artykuł 7.2 Traktatu Państwowego, który w hierarchii ważności stoi nad wspomnianą ustawą. Pouczył jednocześnie, że przez pojęcie nauczanie elementarne rozumiane są w systemie austriackim cztery klasy szkół ludowych. W tych bowiem klasach stworzone są identyczne warunki dla wszystkich uczniów, a nauka w nich ma za zadanie wykształcenie na poziomie podstawowym. Dopiero w późniejszych latach edukacji następuje podział ze względu na zainteresowania, uzdolnienia, a także predyspozycje do poszczególnych zawodów. Z tego też względu ograniczanie nauki w języku słoweńskim do trzech pierwszych klas nie znajduje uzasadnienia w austriackim systemie prawnym²⁵.

Trybunał zobowiązał także ustawodawcę do wprowadzenia nowych norm oraz określił, że dotychczasowe błędne zapisy artykułu 16.1 tracą moc prawną z dniem 31 sierpnia 2001 r. Wybór terminu nie był przypadkowy. Trybunał orzekł, że wprowadzenie wymaganych zmian od początku roku szkolnego 2000/2001 nie jest możliwe ze względu na stosunkowo krótki okres do jego rozpoczęcia. W celu umożliwienia lepszego dostosowania programów nauczania do zaistniałych zmian Trybunał zdecydował się więc na opóźnienie terminu wejścia w życie swoich postanowień²⁶.

Ustawa z 1959 r. została znowelizowana po raz pierwszy w 1988 r. Główną zmianą było umożliwienie nauczania zintegrowanego, zarówno dla uczniów jednojęzycznych, jak i dwujęzycznych. Nauczanie to miało odbywać się w specjalnych grupach. Liczba uczniów w takich klasach miała wynosić od 7 do 20, przy czym minimum dziesięciu z nich musiało być zgłoszonych do dwujęzycznego nauczania²⁷.

W celu ułatwienia pracy w grupach łączonych ustawodawca przewidział tzw. system nauczycieli dublujących. W rzeczywistości oznacza to, że obok nauczyciela głównego, który jest opiekunem klasy, występuje także drugi, który pełni rolę pomocniczą. Prowadzi lekcje, choć w ograniczonym zakresie. Nie musi mieć uprawnień do nauczania dwujęzycznego, ale powinien ukończyć specjalny kurs przygotowawczy do pracy w takich grupach²⁸.

System nauczycieli dublujących miał zapewnić bardziej efektywną naukę oraz możliwość zindywidualizowanego podejścia do uczniów. Miał także służyć pogłębieniu wspólnych zainteresowań, wiedzy o różnych kulturach, przyjaźni, dla których umiejętności językowe nie byłyby barierą nie do pokonania.

Kolejną istotną zmianę wprowadzono w 1990 r. Została ona wymuszona przez orzeczenie Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 15 grudnia 1989 r.²⁹ Trybunał stwierdził, że przepisy ustawy 1959 r. mówiące o tym, że dwujęzyczne nauczanie możliwe jest tylko na niektórych obszarach Karyntii (tzw. autochtoniczne

²⁵ http://www.sbg.ac.at/oim/orig/002/VfGHG2_4_00_7 (z dnia 6 stycznia 2006 r.), Sygnatura sprawy: G 2-4/00-7.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Bericht der Republik Österreich gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten*, Wien, 2000, s. 82.

²⁸ Tamże, s. 82-83, T. Domej, *Szkola...*, s. 83.

²⁹ Sygnatura sprawy: 12.245/1989 (cyt. za *Bericht der...*, Wien 2000, s. 83-84).

obszary osiedlenia) są niezgodne z konstytucyjnym porządkiem prawnym Austrii. Trybunał wyraził opinię, że prawo do takiego nauczania przysługuje na terenie całego kraju związkowego, a nie tylko jego części. Skład orzekający wyszedł z założenia, że wskutek mobilności mniejszości słoweńskiej trudno określić, które tereny Karyntii należą do tradycyjnych obszarów zasiedlenia. Obecnie występują nowe skupiska tej grupy. Zagwarantowanie praw oświatowych tylko w niektórych gminach byłoby ograniczeniem niemającym uzasadnienia³⁰.

W 1990 r. wprowadzono więc zmianę, na mocy której organizowanie nauczania w języku mniejszości słoweńskiej (lub nauczania tego języka) możliwe jest także poza obszarami przewidzianymi ustawą.

Na terenie całej Karyntii w 2000 r. funkcjonowało 330 szkół ludowych. Na terenie obowiązywania ustawy z 1959 r. istniało 81 takich placówek, w tym 63 dwujęzycznych. Członkowie mniejszości słoweńskiej mają jednocześnie możliwość pobierania nauki we własnym języku w dwóch szkołach z poza wyżej wymienionego obszaru. Te ostatnie to publiczna dwujęzyczna szkoła ludowa w Klagenfurcie oraz utworzona także w tym mieście szkoła prywatna wyznaniowa³¹.

Warto zwrócić uwagę, że obecnie mamy do czynienia ze stopniowym wzrostem liczby uczniów pobierających naukę w języku słoweńskim. Jest to o tyle istotne, że w zasadzie do końca lat 80. XX w. można było zauważyć proces zupełnie odwrotny. Najniższą wartość wskaźnik ten osiągnął w roku szkolnym 1976/1977 i wyniósł 13,45%. Od tego momentu udział dzieci uczących się w języku mniejszości stale wzrasta i zbliża się do wielkości 30%. W roku szkolnym 1998/1999 na 6108 wszystkich uczniów, 1620 edukowało się w systemie dwujęzycznym. Trzy lata później liczba ta wzrosła już do 1722³².

Powyższe zjawisko jest korzystne z punktu widzenia mniejszości. Niepokojące może być jednak to, że na bardzo wysokim poziomie utrzymuje się liczba pierwszoklasistów, którzy w ogóle nie znają języka słoweńskiego lub jego znajomość jest mała. W zasadzie w latach 90. dzieci nie posługujące się językiem swoich przodków stanowiły ponad 50% wszystkich rozpoczynających naukę w szkołach ludowych³³.

Na podstawie artykułu 7.2 Traktatu Państwowego z 1955 r. członkowie mniejszości słoweńskiej mają także prawo do posiadania „w odpowiedniej liczbie” własnych szkół średnich. Praktycznym zastosowaniem tego prawo było utworzenie w 1957 r. gimnazjum dla Słoweńców w Klagenfurcie³⁴. W świetle przepisów ustawy z 1959 r. nauka w tej szkole przeprowadzana jest w języku słoweńskim, z jednoczesnym zastrzeżeniem, że niemiecki jest przedmiotem obowiązkowym.

W Klagenfurcie istnieje również od 1990 r. akademia handlowa, w której lekcje udzielane są w równym wymiarze w obu językach. Podobna sytuacja występuje w prywatnej szkole wyznaniowej w miejscowości St. Peter, położonej w okolicach St. Jakob w regionie Rosental. Ta ostatnia jest placówką o profilu ekonomicznym³⁵. W sumie na terenie obowiązywania ustawy występują 22 szkoły średnie, z czego 13 jest dwujęzycznych.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, s. 84.

³² Tamże, s. 87, *I am from...*, s. 54.

³³ *Bericht der...*, s. 88.

³⁴ Tamże, s. 91.

³⁵ Tamże, s. 92.

Ważnym elementem edukacji jest przygotowanie odpowiedniej kadry nauczycielskiej. Kursy przygotowawcze dla nauczycieli dwujęzycznych prowadzone są w Karyntii na Akademii Pedagogicznej w Klagenfurcie. Na kilku innych uniwersytetach można uczyć się słoweńskiego w ramach zajęć fakultatywnych. Przeprowadzane są też regularnie seminaria, mające na celu poszerzenie umiejętności nauczycielskich. Ważnym przedsięwzięciem jest organizacja spotkań dwustronnych, w których uczestniczą także nauczyciele ze Słowenii. Ich celem jest wymiana własnych doświadczeń, nawiązywanie trwałej współpracy, a tym samym udoskonalanie procesu kształcenia³⁶.

Szerokie prawa oświatowe posiada także mniejszość chorwacka, zamieszkująca głównie Burgenland. W przypadku tej grupy odpowiednie regulacje prawne pojawiły się jednak w późniejszym okresie. Ustawa o nauczaniu mniejszościowym dla Burgenlandu została uchwalona dopiero w 1994 r.³⁷ Warto jednak zaznaczyć, że już wcześniej funkcjonowały na tym terenie pewne prawa w dziedzinie oświaty. Jeszcze przed wcieleniem omawianego kraju związkowego do Republiki Austrii (co miało miejsce w 1921 r.) Chorwaci uprawnieni byli do nauczania we własnym języku na poziomie podstawowym (elementarnym). Niestety w ówczesnej Austrii brak było odpowiedniej ustawy, która umożliwiłaby kontynuację dotychczasowych praw. Początkowo sięgnięto więc po regulacje odnoszące się do mniejszości węgierskiej, które rozszerzono również na grupę chorwacką³⁸.

W latach 1936 i 1937 wydano kolejne ustawy o szkolnictwie, które między innymi regulowały kwestię nauczania w językach mniejszości zamieszkujących na terenie najmłodszego kraju związkowego³⁹.

Powyższe, dosyć ogólne uregulowania zostały zastąpione w 1994 r. nową ustawą, gwarantującą nauczanie w języku chorwackim na wszystkich szczeblach edukacji, aż do egzaminu dojrzałości⁴⁰.

Ustawa przewiduje, że nauczanie na szczeblu podstawowym może odbywać się w szkołach z językiem chorwackim (lub węgierskim) bądź też w szkołach dwujęzycznych. W przypadku pierwszego rozwiązania istnieje ustawowe zastrzeżenie, że nauka języka niemieckiego musi odbywać się w wymiarze co najmniej sześciu godzin tygodniowo. W praktyce jednak wariant ten stosuje się rzadko. Najczęściej powstają bowiem szkoły dwujęzyczne, gdzie lekcje udzielane są zarówno w języku niemieckim, jak i chorwackim. Wymogi dotyczące liczby uczniów w klasach dwujęzycznych są takie same jak dla mniejszości słoweńskiej, zamieszkującej tereny Karyntii. Mieszczą się więc w przedziale od 7 do 20 uczniów⁴¹.

W Burgenlandzie, podobnie jak w Karyntii, istnieje zasada zgłoszenia. Warto jednak zaznaczyć, że rozwiązania zastosowane w ustawie z 1994 r. różnią się od tych z 1959 r. W przypadku szkół ludowych nie wymaga się zgłoszenia do dwujęzycznego nauczania. Prawni opiekunowie nie muszą oficjalnie wyrażać takiej chęci; mogą natomiast sprzeciwić się takiej formie nauki (wypisanie dziecka z klas

³⁶ Tamże, s. 93-94, T. Domej, *Szkola...*, s. 90-91.

³⁷ *Bundesgesetz über besondere Bestimmungen betreffend das Minderheitenschulwesen Burgenland (Minderheiten-Schulgesetz für das Burgenland)*, BGBl. Nr. 641/1994.

³⁸ *Bericht der...*, s. 70.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Ustawa z 1994 r. dotyczy także nauczania w języku węgierskim. Burgenland jest bowiem także zamieszkiwany przez liczne skupiska mniejszości posługującej się tym językiem.

⁴¹ *Minderheiten-Schulgesetz für das Burgenland*, BGBl. Nr 641/1994.

dwujęzycznych)⁴². Taki przepis oznacza w konsekwencji, że każde dziecko uczęszczające do dwujęzycznych szkół ludowych ma możliwość uczenia się w języku chorwackim, o ile nie ma sprzeciwu ze strony rodziców.

Z koniecznością zgłoszenia dziecka do nauczania w dwóch językach mamy natomiast do czynienia w przypadku pozostałych szkół (drugi szczebel nauczania). Podobnie jak w Karyntii można tego dokonać przed rozpoczęciem każdego roku szkolnego⁴³. Do różnic między dwoma opisywanymi ustawami należy także to, że rozwiązania zastosowane w Burgenlandzie nie przewidują systemu nauczycieli dublujących.

Uczniowie należący do mniejszości chorwackiej mają możliwość uczenia się w Burgenlandzie w 29 dwujęzycznych szkołach ludowych. Uczęszcza do nich około półtora tysiąca uczniów (w roku szkolnym 1999/2000 liczba ta sięgnęła 1408 uczniów, podczas gdy dwa lata później 1421). Najwięcej tego typu placówek znajduje się w okręgu Oberpullendorf. W niektórych pozostałych szkołach dzieci mogą się także uczyć języka chorwackiego w postaci przedmiotu dodatkowego. Uczęszczanie na te lekcje jest całkowicie dobrowolne⁴⁴.

W *Hauptschule* na dwujęzyczne nauczanie (lub na naukę chorwackiego) uczęszcza ponad 200 dzieci. W roku szkolnym 1999/2000 było to dokładnie 229 uczniów, a w latach 2001/2002 – 226. Taka możliwość dotyczy dziesięciu tego typu szkół⁴⁵.

Na terenie Burgenlandu funkcjonuje także założone w 1992 r. Dwujęzyczne Gimnazjum Związkowe w Oberwart (występują tu klasy niemiecko-chorwackie oraz niemiecko-węgierskie). W innych szkołach średnich organizowane są lekcje chorwackiego, jako jednego z przedmiotów⁴⁶.

Na poziomie akademickim organizowane są natomiast na Akademii Pedagogicznej w Eisenstadt szkolenia w języku chorwackim (oraz węgierskim). Mają one na celu przygotowanie dwujęzycznych nauczycieli. Na innych uniwersytetach istnieje możliwość uczęszczania na seminaria dotyczące historii i kultury Chorwatów z Burgenlandu oraz na ćwiczenia z języka tej mniejszości (na ogół w wymiarze dwóch godzin tygodniowo)⁴⁷.

W celu nadzorowania spraw związanych z dwujęzycznym nauczaniem, dwie opisane wyżej ustawy przewidują powołanie specjalnych wydziałów przy regionalnych władzach szkolnych. Poprzez różnego rodzaju inspekcje oraz rozpatrywanie skarg mają kontrolować prawidłowość procesu takiego nauczania, oraz zagwarantować odpowiednie respektowanie praw i potrzeb mniejszości⁴⁸.

Znaczenie dwujęzycznego kształcenia jest ogromne. Nie tylko umożliwia ono poznawanie własnej kultury, historii kraju pochodzenia, ale także rozwijanie odpowiednich umiejętności językowych. Niestety poza terenem Karyntii i Burgenlandu mniejszości mają bardzo ograniczone prawa w tym zakresie. Na ogół brak odpowiednich przepisów oraz placówek oświatowych. Te ostatnie, jeżeli już występują to jedynie w formie nielicznych szkół prywatnych. Warto jednak zaznaczyć, że nawet w opisanych wyżej krajach związkowych umiejętności

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ *Bericht der...*, s. 72, *I am from...*, s. 55.

⁴⁵ *Bericht der...*, s. 73, *I am from...*, s. 55-56, T. Domej, *Szkola...*, s. 86.

⁴⁶ T. Domej, *Szkola...*, s. 86.

⁴⁷ Tamże, s. 90, *I am from...*, s. 56.

⁴⁸ BGBl. Nr. 101/1959, BGBl. Nr. 641/1994.

językowe są często niewystarczające. Nierzadko występują także przypadki, gdy dzieci podejmujące naukę w pierwszej klasie szkoły ludowej w ogóle nie potrafią porozumieć się w języku swoich przodków. Problemy zaczynają się często w rodzinach, gdzie w życiu codziennym zaniedbuje się potrzebę używania języka danej mniejszości. Można mieć jednak nadzieję, że sytuacja ulegnie stopniowej poprawie. Według przeprowadzanych w ostatnich latach badań coraz więcej rodziców jest świadomych spoczywającej na nich odpowiedzialności. Chcą, aby dzieci uczyły się w dwóch językach i jednocześnie gotowi są poświęcić więcej uwagi, aby te umiejętności rozwijać od najmłodszych lat. Owe chęci połączone z dalszymi wysiłkami władz krajów związkowych, poszczególnych gmin oraz nauczycieli przyniosą zapewne pożądane rezultaty w przyszłości. Jest to o tyle istotne, że w dzisiejszej rzeczywistości liczy się nie tylko umiejętność posługiwania się językiem angielskim, niemieckim czy chociażby francuskim. Języki mniej popularne i mniej rozpowszechnione także należą do ważnych atrybutów w dorosłym życiu.

EWA GODLEWSKA
Lublin

ABSTRACT

In Austria there is considerable discrepancy between the educational rights of particular national minorities. There is no single legal regulation concerning minority education. The situation of each group is regulated individually. Two such groups – the Slovenian and Croatian minorities enjoy the biggest rights. The basic document in Carinthia, a region with the Slovenian minority is the act on minority education of 1959. In the case of the other group, appropriate legal regulations were adopted much later. In Burgenland, where there are numerous communities of the Croatian minority, the law in force is the act of minority education of 1994. The above mentioned acts are based on the National Treaty of 1955. It provides among others for the possibility of teaching classes in the Slovenian and Croatian languages. The present law, apart from bilingual education in state schools, provides also for establishing private educational institutions, including nursery schools, and enables assistance from public funds. The latter are allocated for research on language, the writing and publication of school textbooks or teacher training.

SZKOLNICTWO UKRAIŃSKIE W LEGNICY

W okresie międzywojennym na terenie państwa polskiego zamieszkiwało około 35% mniejszości narodowych, a w tym m.in. około 15% stanowili Ukraińcy, czyli ok. 5-6 mln osób. Po zakończeniu działań II wojny światowej i wytyczeniu m.in. granicy państwa – zwanego znacznie później Polską Rzeczypospolitą Ludową – stan ten za sprawą przemian politycznych, uległ radykalnemu „skurczeniu”. Otóż z końcem 1944 r. wynosił on już tylko ok. 0,5 mln osób. Przeważającą część tej ludności, bo 488 612 osób – według danych Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR) – repatriowano w latach 1944-1946 na powrót w ustalone już granice Związku Sowieckiego do tzw. Związkowej Socjalistycznej Republiki Ukrainy.